

dr hab. Dorota Groffik, prof. AWF
Katedra Wychowania Fizycznego i Adaptowanej Aktywności Fizycznej
Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Kukuczki
w Katowicach

Recenzja

rozprawy doktorskiej pt.: "**Wypalenie zawodowe a styl życia nauczycieli
wychowania fizycznego i innych specjalności**"

Autor: mgr Paulina Łęczycka

Promotor: dr hab. Grażyna Kosiba, prof. AWF Kraków

Promotor pomocniczy: dr Aneta Cichosz-Dziadura

Oryginalność, znaczenie naukowe i aplikacyjne podejmowanego tematu.

Podjęty przez Autorkę temat dysertacji odpowiada wymaganiom stawianym wobec nauki. Praca ma charakter aplikacyjny, co szczególnie w naukach społecznych ma duże znaczenie. Wypalenie zawodowe jest problemem coraz szczerzej rozpoznawalnym i zasługuje na uwagę, szczególnie w zawodach obejmujących interakcje międzyludzkie, w których kreujemy pewien standard zachowań, a komunikacja jest jednym z podstawowych elementów pracy. Problem ten dotyczy coraz większej liczby nauczycieli, którzy w dzisiejszej edukacji napotykają na wiele problemów związanych z reformami, kontaktami społecznymi nie tylko w obrębie środowiska szkolnego ale i np. ze społecznością lokalną. Dodatkowo szybki rozwój technologii, czas pandemii wymusiły na nauczycielach, szczególnie z wieloletnim stażem, zmiany dostosowania się do współczesnego świata. Diagnoza problemu, rozpoznanie przyczyn, oszacowanie występującego zjawiska i zaproponowanie programów naprawczych lub wdrożenie projektów profilaktyki z tym zakresie staje się wyzwaniem dla polityki oświatowej, władz ogólnopolskich i regionalnych. Temat aktualny i wymagający analizy wieloczynnikowej, która dałaby podwaliny pod systemowe rozwiązanie problemu.

Nauczyciel odgrywa ogromną rolę w przygotowaniu młodego pokolenia do podejmowania ról społecznych w przyszłości. Od jego m.in. kondycji psychofizycznej zależy jakość procesu kształcenia i wychowania. Problem ten jest bardzo złożony, a każda próba poszukiwania przyczyn wypalenia zawodowego i wprowadzania zmian w polityce szkolnej w kierunku poprawy jakości pracy nauczycieli zasługuje na uwagę.

Struktura pracy

Treść zawarta w rozprawie odpowiada pod względem merytorycznym tematowi pracy. Układ pracy jest zgodny z zasadami pracy naukowej, typowy dla prac badawczych w naukach o kulturze fizycznej. Dysertacja zawarta jest na 136 stronach. Tekst uzupełnia 48 tabel i 1 rycina. Całość pracy została podzielona na trzy rozdziały, dyskusję (której zabrakło w zapisie spisu treści), piśmiennictwo (342 pozycje, w tym prawie połowa – 165 - to anglojęzyczne), spis tabel i rycin, aneks z kwestionariuszami ankiet, jak również streszczenie w języku polskim i angielskim.

Ocena merytoryczna pracy

Cel pracy jest zrozumiały i nawiązuje do tytułu rozprawy. Rozdziały są kompletne, logicznie podzielone na podrozdziały. Pierwszy rozdział zatytułowany „Teoretyczne podstawy pracy” jest podzielony na pięć podrozdziałów. W pierwszym Autorka definiuje i charakteryzuje zjawisko wypalenia zawodowego krytycznie analizując literaturę przedmiotu. Dokonuje pewnego rysu historycznego w zakresie postrzegania zjawiska i poszukiwania przyczyn oraz objawów. Szczególnie analizie poddaje trzy aspekty wypalenia, mianowicie wyczerpanie, depersonalizacja i tendencja do negatywnego oceniania własnej pracy zawodowej. Z ciekawością czyta się treści zawarte w teoretycznych przesłankach problemu badawczego. Czasami jednak pozostaje pewien niedosyt nadmienienia przez Autorkę pewnych koncepcji i pozostawienia bez szerszego wyjaśnienia. Co jednak jest uzasadnione ze względu na wskazania źródeł docelowych, w których osoba zainteresowana znajdzie materiał szerzej opracowany. Z ciekawości zapytam jednak - zachęcając do dyskusji podczas publicznej obrony- o wskazane przez Autorkę koncepcje polskich badawczy wypalenia zawodowego – model H. Sęk i koncepcja Okła oraz Steudena (str. 10), a szczególnie o czynniki sprzyjające ujawnianiu się wypalenia jak i o „zmęczenie współczuciem” oraz czy osobowość (konkretne typy osobowościowe) może być predyktorem wypalenia zawodowego?

Drugi podrozdział dotyczy wypalenia zawodowego nauczyciela, opisując przyczyny związane z wykonywaniem zawodu (m.in. nadmiar pracy z dokumentacją, dużą liczbą uczniów w klasach, zwiększona liczba nadgodzin, brak funduszy na sprzęt dydaktyczny, brak docenienia pracy nauczyciela przez środowisko szkolne, brak wsparcie społecznego). Analiza przyczyn i wskazanych badań poparta jest wieloma źródłami, jednak większość z nich przytoczona jest z końca XX wieku oraz początków XXI wieku. Odnalazłam w podrozdziale tylko trzy źródła z ostatniej dekady. Zastanawia mnie fakt czy w ostatnim dziesięcioleciu prowadzono tak mało

badania w zakresie wypalenia zawodowego? Problem tak aktualny ale zainteresowanie naukowców małe...

W kolejnych podrozdziałach Doktorantka przedstawia koncepcje zdrowia, ze szczególnym omówieniem modelu biomedycznego, holistycznego oraz salutogenetycznego. Dalej omawia wybrane składowe prozdrowotnego stylu życia: aktywność fizyczną, nawyki żywieniowe, zachowania profilaktyczne oraz rolę pozytywnego nastawienia psychicznego człowieka. Ciekawią mnie zalecenia aktywności fizycznej, które należy wdrażać w życie dzieci i dorosłych aby „...minimalizować występowanie różnego rodzaju chorób”. Które z rekomendacji aktywności fizycznej (AF) zaleciłaby Autorka do wdrożenia w życie człowieka? Które z rekomendacji AF, oparte na objętości czy intensywności wysiłku są zdaniem Doktorantki bardziej preferowane?

Zaciekawiła mnie także treść związana z pierwszymi koncepcjami pozytywnego myślenia i zachowań asertywnych. Przy wskazanych autorach: Norman Vincent Peale oraz Joseph Wolpe i Andrew Salter nie odnalazłam pierwotnych źródeł (str. 33). Szkoda, bo ciekawość zgłębienia tych treści jest duża.

Podsumowując, treść części teoretycznej pracy jest przygotowana dobrze, w interesujący sposób Autorka analizuje dostępną literaturę zestawiając ze sobą najważniejsze kwestie dotyczące wypalenia zawodowego.

Rozdział drugi to „Metodologia badań” zawierająca najważniejsze elementy pracy badawczej, mianowicie cel i pytania badawcze, metody i narzędzia badawcze, charakterystykę badanej grupy oraz miary statystyczne wykorzystane do analizy wyników. Cel badań i pytania badawcze stanowią dopełniającą się całość. 11 pytań badawczych wskazuje na wielowątkowość opracowania naukowego z poszukiwaniem związków przyczynowo-skutkowych problemu badawczego. Narzędzia badawcze wykorzystane w pracy to pakiet 6 kwestionariuszy obejmujący analizę syndromu wypalenia (MBI), zachowania zdrowotne (IZZ), tygodniową aktywność fizyczną (IPAQ), zwyczaje żywieniowe (KomPan), własną skuteczność (GSES) i satysfakcję z życia (SWLS). W opisie kwestionariusza Wypalenia Zawodowego brakuje źródła, do którego można się odnieść. Jest zapis autora ale bez podania roku wydania. Warto uzupełnić źródło, tak jak jest to praktykowane w opisie pozostałych narzędzi badawczych.

W metodologii badań brakuje szczegółowego opisu organizacji przebiegu procesu badawczego. Należy uwzględnić wiadomości dotyczące kto i w jaki sposób przeprowadzał ankietowanie. Czy organizacja badań była odmienna w okresie przed pandemią i podczas pandemii? Mamy informacje jedynie o wykorzystaniu formy online. W jakim okresie roku

przeprowadzono badanie itp.; opisując również sposób wyboru losowego placówek szkolnych do badań. Proszę o uzupełnienie treści podczas publicznej obrony dysertacji.

Rozdział trzeci dotyczy omówienia wyników badań, które zostały przedstawione w 48 tabelach i opatrzone tekstem objaśniającym najważniejsze różnice pomiędzy zmiennymi. Wyniki przedstawiono w dwóch podrozdziałach. Pierwszy dotyczy różnic pomiędzy nauczycielami WF a innymi specjalnościami w zakresie wypalenia zawodowego, zachowań zdrowotnych, poczucia skuteczności jak i satysfakcji z życia. W drugim podrozdziale dokonano analiz korelacji poziomu aktywności fizycznej, zachowań prozdrowotnych a wskaźnikami wypalenia zawodowego. Układ przedstawionych wyników ujęto w logiczną całość. Analizę wyników przeprowadzono prawidłowo. W niektórych tabelach występują pewne braki, które utrudniają analizę wyników na podstawie tylko przedstawianych tabel. Mam na myśli np. wyjaśnienie użytych wskaźników przy zapisie wartości, jak np. tab. nr 15, kolumna zatytułowana „staż pracy”, w której zamieszczono wartości ale jakie? Czego one dotyczą? Z tekstu jedynie wynika, że jest to wskaźnik korelacji. Podobnie tabela nr 21, w której przedstawiono wartości uzyskane z analizy aktywności fizycznej, nie umieszczając wyjaśnienia, że są to MET-minuty/tydzień.

W tabeli nr 22 w kolumnie trzeciej „Z” jako - jak pisze Autorka - „wartość statystyki testowej”. Który z testów zastosowano w tym przypadku do analizy statystycznej? Dalej tabela nr 41, w której dokonano korelacji, jednak w samej tabeli czy jej legendzie nie zapisano która z korelacji została zastosowana. Prawidłowy opis tabel, rycin ułatwia analizę danych bez wczytywania się w tekst wyjaśniający, do czego zachęcam przy kolejnych opracowaniach wyników.

Opisane wyniki dotyczące Pracy zostały podsumowane w rozdziale „Dyskusja”, którą zaprezentowano na 17 stronach. Rzetelna dyskusja, w której Doktorantka dokonała zestawienia wyników badań własnych z innymi doniesieniami naukowymi trafnie określając wspólne wnioski jak i odmienne kwestie.

Wielowątkowość analiz i zastosowanych narzędzi badawczych zachęcają do dalszych dociekań naukowych podczas obrony. Pisze Pani w dyskusji, że istotne znaczenie dla ograniczenia przyczyn i skutków wypalenia zawodowego mają odpowiednie oddziaływania profilaktyczne zwłaszcza te związane z edukacją zdrowotną. Czy zaobserwowała Pani jakiegokolwiek działania w tym zakresie w ujęciu instytucjonalnym i/lub systemowym? Biorąc pod uwagę ważny predyktor wypalenia zawodowego, jakim jest stres, odnotowała Pani jakiegokolwiek programy pomocy nauczycielom, w radzeniu sobie z sytuacjami lękowymi itp.? Pandemia, która była kolejnym czasem przeorganizowania edukacji szkolnej (wcześniej nowa podstawa programowa), czasem wzmożonej nauki dla samych nauczycieli, następnie wojna, która

wprowadziła dalsze zmiany systemu edukacji w celu zaopiekowania uczniów z Ukrainy. Czy są wdrażane działania wspierające nauczyciela w sytuacjach nowych, trudnych, kryzysowych? Problem bardzo ważny i należy o nim mówić głośno.

Kontynuując dyskusję interesuje mnie wątek dotyczący stresu i wypalenia zawodowego pracowników Unii Europejskiej w przytaczanych badaniach z 1997 roku. Okazało się, że aż 30% pracowników obserwuje negatywny wpływ aktywności zawodowej na kondycję psychofizyczną. Czy są obecnie prowadzone dalsze badania w tym zakresie w UE? Czy dysponuje może Pani wynikami z czasów współczesnych, które można odnieść do przytoczonych? Zmiany współczesnego świata są tak dynamiczne, że śledzenie problemu wypalenia zawodowego powinno być priorytetem dla instytucji zajmujących się pracą zawodową osób dorosłych.

Wnioski w większości są odpowiedzią na postawione pytania badawcze, zawierają także część aplikacyjną, która wskazując m.in. na kształtowanie umiejętności miękkich u nauczycieli, co zachęca do postawienia kolejnego pytania. Czy zdaniem Autorki współczesne programy kształcenia przyszłych nauczycieli, np. wychowania fizycznego zawierają treści przygotowujące do radzenia sobie ze stresem w wykonywanym zawodzie? Czy dają narzędzia profilaktyki wypalenia zawodowego? Zachęcam do dyskusji, bo problem jest poważny i aktualny.

Ocena formalnej strony rozprawy

Strona formalna pracy została przygotowana rzetelnie. Praca napisana poprawną polszczyzną, z zachowaniem zasad interpunkcyjnych i stylistycznych. Występuje kilka błędów literowych. Drobne błędny formalne zauważono w zapisie źródeł tekstowych w zestawieniu ze spisem w „Bibliografii”. Np. str. 23 przytoczony autor Kostencka rok 2015, a spisie zawarto Kostencka z roku 2012. Brak w spisie bibliografii niektórych pozycji, m.in. autorstwa Hastings, Brown z roku 2002, przytoczonej na str. 17 pracy doktorskiej czy Bajcar i inni, rok 2011 ze str. 39 pracy. Ta sama pozycja zbędnie powtórzona w spisie bibliograficznym pod numerem 146 i 147. Nie umniejsza to oczywiście wartości pracy, skłania jednak do większej uważności podczas przygotowywania prac pisemnych.

Uwagi końcowe i wniosek

Całość rozprawy należy ocenić pozytywnie. Wybrany bowiem problem jest ważny i istotny. Uzyskane wyniki uzupełniają jak również rozszerzają wiedzę w zakresie wypalenia zawodowego i związków ze stylem życia badanych nauczycieli. Każda próba oceny wskazanego w pracy problemu, który związany jest z edukacją w polskiej szkole przyczynia

się do zwracania uwagi na obecny system edukacji, który wymaga poprawy tak w zakresie ochrony nauczyciela jak i ucznia. Wykorzystanie wielu narzędzi badawczych, pozwoliło Doktorantce na szczegółową analizę korelacji pomiędzy zmiennymi i predyktorami. Dojrzała Dyskusja wskazuje na dobre rozpoznanie międzynarodowej literatury przedmiotu.

W związku z powyższym wnoszę do Wysokiej Rady Naukowej Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie o dopuszczenie Pani mgr Pauliny Łęczyckiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, reading "Aneta Górecka". The signature is written in a cursive, flowing style.